

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

LIČNOST I INDIVIDUALNE RAZLIKE U ODGAĐANJU ODLUKA

Diplomski rad

Nina Predrijevac

Mentor: Dr. sc. Ana Butković

Zagreb, 2017.

Sadržaj

1. UVOD	1
<i>Odgajanje</i>	1
<i>Odlučivanje i odgađanje odluka</i>	3
<i>Petfaktorski model ličnosti i odgađanje odluka</i>	5
<i>Temeljne samoevaluacije i odgađanje odluka</i>	7
<i>Sklonost žaljenju pri odlučivanju i odgađanje odluka</i>	8
2. CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE.....	9
3. METODA.....	10
<i>Sudionici</i>	10
<i>Mjerni instrumenti</i>	10
<i>Postupak</i>	13
4. REZULTATI	13
<i>Odnos duljine odlučivanja i napetosti pri odlučivanju</i>	14
<i>Povezanost duljine i napetosti pri odlučivanju s mjerenim faktorima ličnosti</i>	16
<i>Predikcija duljine odlučivanja i napetosti pri odlučivanju na osnovi mjerenih faktora ličnosti</i>	17
<i>Parcijalne korelacije uz kontrolu varijable anksioznosti</i>	18
5. RASPRAVA.....	19
<i>Odnos duljine odlučivanja i napetosti pri odlučivanju</i>	19
<i>Povezanost duljine i napetosti pri odlučivanju s mjerenim faktorima ličnosti</i>	20
<i>Predikcija duljine odlučivanja i napetosti pri odlučivanju na osnovi mjerenih faktora ličnosti</i>	24
<i>Metodološka ograničenja i implikacije rezultata</i>	28
6. ZAKLJUČAK.....	29
7. REFERENCE	31
8. PRILOZI.....	35

Ličnost i individualne razlike u odgađanju odluka

Personality and individual differences in decisional procrastination

Nina Predrijevac

U ovom istraživanju bavili smo se odgađanjem odluka, neadaptivnim obrascem nošenja s procesom odlučivanja. Kako bismo detaljnije proučili faktore važne za odgađanje odluka, ispitali smo povezanost duljine odlučivanja i napetosti koja se javlja prilikom donošenja rutinskih odluka u svakodnevnom životu s mjerama sklonosti žaljenju pri odlučivanju, temeljnim samoevaluacijama te određenim facetama neuroticizma, ekstraverzije i savjesnosti. U istraživanju je sudjelovalo 130 sudionika, a radilo se o zaposlenim osobama različitih demografskih osobina. Glavni nalazi istraživanja upućuju da postoji snažna povezanost duljine odlučivanja i napetosti koja se javlja prilikom odlučivanja, kao i to da je faceta neuroticizma anksioznost jedini značajan prediktor odgađanja odluka mjenog Upitnikom brzine donošenja rutinskih odluka u svakodnevnom životu. Od mjerenih faktora ličnosti u značajnoj korelaciji s duljinom odlučivanja i s napetošću pri odlučivanju su mjere sklonosti žaljenju, temeljne samoevaluacije, facete neuroticizma (anksioznost, depresija, samosvjesnost i ranjivost) i dio korištenih faceta savjesnosti (samoeфикаsnost i samodisciplina). Kada smo kontrolirali utjecaj varijable anksioznosti, nestaju statistički značajne korelacije između mjerenih faktora ličnosti s duljinom odlučivanja i napetosti pri odlučivanju koje su ranije bile značajne, čime smo utvrdili postojanje medijacijskog efekta anksioznosti u odnosu duljine odlučivanja i napetosti pri odlučivanju s varijablama sklonosti žaljenju, temeljnim samoevaluacijama te facetama neuroticizma (depresija, samosvjesnost, ranjivost) i savjesnosti (samoeфикаsnost i samodisciplina).

Odgađanje odluka; napetost pri odlučivanju; temeljne samoevaluacije; sklonost žaljenju; anksioznost

In this research, we investigated the delay in decision-making, a non-adaptive pattern of coping with the decision-making process. In order to examine the factors relevant to the deferral of decisions, we have calculated the correlation of the length of decision-making and the tension that arises when making routine decisions in everyday life with the tendency to experience regret, core self-evaluation and certain facets of neuroticism, extraversion and conscientiousness. The study was conducted on 130 employed adults with different demographic characteristics. The main findings suggest there is a strong link between the length of decision-making and the tension that occurs during decision-making, as well as that anxiety as a facet of neuroticism is the only significant predictor of delay in decision-making. Significant correlations of the length of decision-making and the tension in deciding were found with the following variables: tendency to experience regret, core self-evaluation, the facets of neuroticism (anxiety, depression, self-consciousness and vulnerability) and some of the facets of conscientiousness (self-efficacy and self-discipline). When the effect of anxiety was controlled for, previously statistically significant correlations of measured personality factors with the length of decision-making and the tension that occurs during decision-making disappeared, suggesting the mediation effect of anxiety on relation of the length of decision-making with the tendency to experience regret, core self-evaluation, neuroticism facets (depression, self-consciousness, vulnerability) and conscientiousness facets (self-efficacy and self-discipline).

Delaying decisions; tension in decision making; core self-evaluation; tendency to regret; anxiety

1. UVOD

Odgajanje

Odgajanje je nešto s čime svaka osoba u nekoj mjeri ima iskustva. Ljudi odgajaju razne stvari, od obavljanja svakodnevnih zadataka, poput glačanja, do donošenja velikih odluka, kao što je odabir fakulteta. Neki ljudi osjećaju krivnju i anksioznost kod odgajanja, dok se neki ljudi ne opterećuju previše time što nešto neće odraditi u nekom unaprijed određenom roku. Odgajanje u velikom broju slučajeva sa sobom nosi niz negativnih posljedica. Na primjer, odgajanje pisanja domaće zadaće ili pripreme za prezentaciju mogu imati različite negativne učinke kao što su loša ocjena ili stres koji nastaje jednom kad se tog zadatka primimo i shvatimo da nemamo dovoljno vremena za odraditi ga onako kako bismo htjeli. Također, kada govorimo o donošenju svakodnevnih odluka, kao što su recimo što kupiti u trgovini ili koji film pogledati, nikad nije preporučljivo na njih izdvojiti previše vremena jer ih donosimo relativno često te one sa sobom ne nose velike posljedice, čak ako i donesemo „krivu“ odluku.

Postoje razne definicije odgajanja koje manje ili više obuhvaćaju različite aspekte tog fenomena. Lay (1986) odgajanje ili prokrastinaciju definira kao namjerno odgajanje namjera, gdje odgajajući namjeravaju izvršiti neku akciju u određenom trenutku, ali je ne počnu raditi tada kada su isplanirali, nego je odgode ili nikada ne naprave. Layova definicija odgajanje opisuje i na kognitivnoj (odgajanje odluka) i na ponašajnoj razini (ne izvršava se planirano). Milgram, Mey-Tal i Levison (1998) prokrastinaciju definiraju kao osobinu ili bihevioralnu sklonost ka odgajanju donošenja odluke ili izvršavanja nekog zadatka. Problem s definiranjem prokrastinacije je u tome što je ona ovisna o individualnoj procjeni, pa se odgajanje može ili ne mora smatrati prokrastinacijom ovisno o nečijim normama i atribucijama odgajanja, posebno jer odgajanje nekog zadatka može biti isplanirano i dobra odluka u određenom trenutku. Također, ponekad je pametno pričekati određeno vrijeme s donošenjem odluke kako bi se neke stvari iskristalizirale i kako bismo u tom periodu mogli saznati još neke korisne informacije koje bi nam mogle pomoći donijeti pravu odluku. Ipak, prokrastinacija se može razlikovati od „pametnog“ odgajanja jer kod prokrastinacije nema isplaniranog odgajanja nego se jednostavno ne započinje i ne izvršava ono što je bilo isplanirano (Van Eerde, 2003).

Prema Milgramu i Tenne (2000), odgađanje se može podijeliti na četiri vrste: akademsko odgađanje, odgađanje svakodnevnih zadataka, odgađanje donošenja odluka te kompulzivno odgađanje. Neki autori rade razliku samo između odgađanja donošenja odluka i odgađanja izvršavanja zadataka (drugog naziva bihevioralno odgađanje) koje obuhvaća akademsko odgađanje i odgađanje svakodnevnih zadataka (Lovreković, 2001). Istraživanja odgađanja su se prvenstveno bavila područjem akademskog odgađanja zbog dostupnosti studenata za ispitivanje i tretman te zbog očitih posljedica koje odgađanje ima na studij. Posljednih desetljeća, osim akademskog odgađanja, sve se više autora počinje baviti i ispitivanjem ostalih vrsta odgađanja. Odgađanje odluka postaje zanimljivo područje istraživanja, osobito nakon što su istraživanja pokazala da između odgađanja odluka i odgađanja zadataka postoji više razlika nego što se ranije mislilo te da se u pozadini ovih vrsta odgađanja nalaze različiti procesi.

Milgram i Tenne (2000) su ispitivali povezanost između odgađanja zadataka i odgađanja odluka. Prijašnja istraživanja kojima je ispitivana povezanost između odgađanja zadataka i odgađanja odluka uglavnom su dobivala umjerene korelacije između ovih dviju vrsta odgađanja (Ferrari i Emmons, 1995 - $r=.44$, $p<.01$; Harriot i Ferrari, 1996 - $r=.46$, $p<.001$). Milgram i Tenne (2000) pretpostavljaju da je takva povezanost vjerojatno umjetno povećana zbog preklapanja u mjerama koje su korištene za ispitivanje tih različitih vrsta odgađanja u ranijim istraživanjima. Kako bi to provjerili, u svom su istraživanju koristili preciznije mjere različitih vrsta odgađanja te su njihovi rezultati pokazali vrlo niske korelacije između mjera odgađanja zadataka i mjera odgađanja donošenja odluka. Kuhl (1984) je u svojoj Teoriji akcijske kontrole opisao razlike između dva meta-kontrolna procesa, samokontrole i samoregulacije, koji se nalaze u podlozi različitih vrsta odgađanja, odnosno odgađanja zadataka i odgađanja odluka. Konkretno, teškoće u samokontroli vode do odgađanja zadataka jer je ona zaslužna za inhibiciju bilo kojeg alternativnog ponašanja koje bi moglo omesti izvršavanje zadanog zadatka, odnosno zadatka za koji smo odlučili da ćemo ga izvesti. S druge strane, poteškoće u meta-kontrolnom procesu samoregulacije nalaze se u podlozi odgađanja odluka. Samoregulacija je složeniji sustav zaslužan za procese i psihičke funkcije višeg reda te time podložniji ometanju različitih interferirajućih faktora (npr. razmišljanje o alternativnim odlukama ili anksioznost). Prema ovoj teoriji, internalni procesi zaslužni za donošenje odluka i izvršavanje zadataka na vrijeme su

prilično različiti. U svom istraživanju se Milgram i Tenne (2000) nadovezuju na Kuhlove koncepte samokontrole i samoregulacije te ih povezuju s različitim crtama ličnosti. Oni su pretpostavili da je savjesnost, uz koju se vežu samodisciplina, poštivanje obaveza, želja za uspjehom i sl., zaslužna za inhibicijske i ostale funkcije povezane sa samokontrolom, koje su nužne da bi se zadaci izvršili na vrijeme, dok samoregulacija osigurava funkcije nužne da se odluke donesu na vrijeme te u tome uspijeva kada nije opterećena anksioznim i depresivnim mislima te sličnim ometajućim čimbenicima koji se vežu uz neuroticizam. Rezultati njihovog istraživanja su potvrdili ove pretpostavke: nađeno je da je savjesnost važna u objašnjenju odgađanja zadataka, dok je za odgađanje odluka najvažnija crta ličnosti neuroticizam.

Odlučivanje i odgađanje odluka

U današnjem svijetu pred ljude se postavljaju brojni izbori i opcije te se zbog ubrzanog stila života i dostupnosti velike količine informacija često očekuje da u kratkom vremenu donesu velik broj odluka. Nekad su to male odluke, a nekad veće i važnije s dugoročnim posljedicama. Donošenje odluka, čak i onih malih, kod nekih ljudi dovodi do stresa, zbog čega se ljudi koriste različitim načinima nošenja s procesom odlučivanja. Janis i Mann (1977) su predložili model procesa donošenja odluka pod nazivom „Model konflikta pri odlučivanju“. U svom su modelu objasnili da potreba donošenja odluke u pojedincu stvara konflikt koji izaziva određeni stupanj stresa, a količina stresa koja se stvori može uvelike utjecati na način djelovanja pojedinca, odnosno na strategiju koju će koristiti kako bi donio odluku. Količina stresa koja se javlja kod različitih ljudi u situacijama odlučivanja je različita, kod nekih je ona znatno viša nego kod drugih. S obzirom na to, logično je očekivati da bi pojedinci, s obzirom na razinu anksioznosti koju doživljavaju kad trebaju donijeti odluku, trebali češće ili rjeđe koristiti određene strategije odlučivanja. Konkretno, za očekivati je da će pojedinci koji doživljavaju viši stupanj stresa u procesu donošenja odluke češće pribjegavati strategijama koje bi im mogle, barem privremeno, olakšati anksioznost proizašlu iz situacije odlučivanja. Prema Janisu i Mannu (1977), odgađanje odluka je jedan od načina nošenja s procesom donošenja odluka koji se često veže uz visoki stres, nepostojanje određenog roka u kojem nešto treba dovršiti (tj. odlučiti) te izbjegavanje informacija. Ferrari, Johnson i McCown (1995) odgađanje donošenja odluka definiraju

kao neadaptivni obrazac nošenja s procesom odlučivanja u situacijama konflikata i izbora. I razni drugi autori su se u sklopu različitih teorija i modela bavili područjem odlučivanja i stilovima donošenja odluka. Primjerice, Scott i Bruce (1995, prema Bavořár i Orosová, 2015) su definirali stilove donošenja odluka kao naučene uobičajene obrasce reagiranja pojedinaca u situacijama u kojima je potrebno donijeti odluku. Oni su, na temelju istraživanja na četiri različita uzorka sudionika, identificirali pet različitih stilova donošenja odluka, od kojih je jedan izbjegavajući stil koji se odnosi na tendenciju izbjegavanja donošenja odluke što je dulje moguće. Neki autori, kao što su Gati, Landman, Davidovitch, Asulin-Peretz i Gadassi (2010), smatraju da podjela na nekoliko stilova odlučivanja nije dovoljno široka, pa predlažu složeniji sustav određivanja profila donošenja odluka koristeći 11 različitih dimenzija. Oni su se bavili donošenjem odluka vezanih uz karijeru, no dimenzije koje koriste mogu se primijeniti pri donošenju gotovo svake odluke. Između ostaloga, unutar dimenzija koje oni navode nalaze se prokrastinacija, koja se odnosi na stupanj u kojem pojedinac izbjegava ili odgađa započinjanje ili napredak u procesu odlučivanja te brzina donošenja konačne odluke, koja se odnosi na duljinu vremena potrebnu za donošenje konačne odluke nakon što su sakupljene potrebne informacije za donošenje odluke. Ove dvije dimenzije imaju dosta sličnosti sa Scottovim i Bruceovim izbjegavajućim stilom odlučivanja. Također, Mann, Burnett, Radford i Ford (1997) su predložili četiri obrasca nošenja sa situacijama odlučivanja, a jedan od njih je prokrastinacija. Dakle, razni autori u svojim modelima i teorijama u nekom obliku spominju prokrastinaciju ili odgađanje donošenja odluka kao jedan od načina na koji se ljudi nose sa situacijama odlučivanja.

U svojoj teoriji neodlučnosti, Rassin (2007) se također osvrće na fenomen odgađanja. Prema njegovoj teoriji, neodlučnost se odnosi na probleme u donošenju odluka što rezultira ponašanjima kao što su odgađanje, predomišljanje ili zabrinutost oko ispravnosti donesene odluke. Odgađanje donošenja odluka prema toj je teoriji oblik ponašanja koji ukazuje na neodlučnost, tj. ono je jedno od glavnih obilježja neodlučnosti. To su već ranije pokazali Frost i Shows (1993) u svom istraživanju, u kojem su dobili da je sudionicima koji su postigli više rezultate na ljestvici neodlučnosti bilo potrebno značajno više vremena da donesu razne odluke nego sudionicima koji su na ljestvici neodlučnosti postizali niske rezultate. Kad govorimo o konceptu neodlučnosti i teškoća pri donošenju odluka, neki autori rade razliku između

neodlučnosti kao opće osobine i neodlučnosti u nekim sferama života. Germeijs i de Boeck (2002) su istraživali teškoće u donošenju odluka vezanih za karijeru te ih uspoređivali s općom tendencijom ka neodlučnosti, odnosno neodlučnosti pri donošenju većine odluka u životu. Dobili su da je neodlučnost oko odabira fakulteta nešto što nije nužno vezano uz neodlučnost kao stabilnu dispoziciju. Dakle, neodlučnost u tako specifičnom području kao što je odabir fakulteta i karijerno usmjeravanje često se javlja i kod osoba koje općenito nemaju teškoća u donošenju odluka. Ipak, rezultati njihova istraživanja pokazali su i kako je neodlučnost kao opća osobina povezana s teškoćama u donošenju odluka vezanih za razna specifična područja te da ona objašnjava interkorelacije između različitih specifičnih situacija u kojima dolazi do neodlučnosti, time ukazujući na to da postoji i opći faktor neodlučnosti koji se nalazi u podlozi različitih situacija u kojima se javlja odgađanje.

Istraživanja odgađanja odluka i općenito neodlučnosti tražila su uzroke i korelate takvog ponašanja u različitim faktorima. Često su istraživane osobine ličnosti i njihov utjecaj na objašnjenje prokrastinacije u odlučivanju (npr. Milgram i Tenne, 2000; Di Fabio, 2006). Također, dio istraživanja je išao u smjeru ispitivanja slike o sebi i bliskih konstrukata, kao što je samopoštovanje, ispitujući povezanost tih varijabli s različitim stilovima odlučivanja (npr. Di Fabio i Palazzeschi, 2012). Nadalje, istraživan je utjecaj i demografskih (npr. Reiter, 2013) i kognitivnih (npr. Di Fabio, 2006) varijabli na prokrastinaciju u odlučivanju, a Van Eerde (2002) još ističe važnost motivacijskih i afektivnih čimbenika kao važnih faktora koji mogu na razne načine utjecati na proces donošenja odluka. U ovom smo istraživanju odlučili ispitati povezanost i prediktivnu snagu nekih faceta neuroticizma, ekstraverzije i savjesnosti, temeljnih samoevaluacija te sklonosti žaljenju u procesu odlučivanja za predviđanje sklonosti odgađanju odluka.

Petfaktorski model ličnosti i odgađanje odluka

Petfaktorski model ličnosti je hijerarhijska organizacija osobina ličnosti čije su osnovne dimenzije ekstraverzija, ugodnost, savjesnost, neuroticizam i otvorenost ka iskustvu (McCrae i John, 1992). Prema Digmanu (1990), svaki faktor petfaktorskog modela smatra se multifacetnim konstruktom, odnosno obuhvaća facete nižeg reda koje se konceptualno razlikuju i mogu se samostalno mjeriti, iako mogu biti logički i empirijski povezane. S obzirom da ličnost možemo promatrati na različitim razinama,

od osobina ličnosti na najvišoj, do specifičnih reakcija na najnižoj razini, korisno je gledati i niže razine pri predviđanju nekog ponašanja. Više razine su korisne osobito pri početnom ispitivanju nekog područja/ponašanja, dok je za detaljniju analizu korisno uključiti i razlikovanje po facetama.

Petfaktorski model ličnosti dugo se koristi u istraživanjima koja su ispitivala različite oblike prokrastinacije. Kako su se s vremenom javljale nove teorije i provodila razna istraživanja, prepoznati su različiti oblici odgađanja te se pokazalo kako u njihovoj pozadini stoje različiti faktori, odnosno crte ličnosti. Milgram i Tenne (2000) su ispitivali koje se crte ličnosti nalaze u pozadini različitih oblika odgađanja te je glavni nalaz bio utvrđivanje dvaju faktora koji objašnjavaju najveći dio varijance tih različitih vrsta prokrastinacije. Konkretno, neuroticizam je bio najvažniji za objašnjavanje odgađanja pri odlučivanju, dok je za objašnjenje odgađanja izvršavanja zadataka najvažniji faktor bila savjesnost. Već su i neka ranija istraživanja pokazivala slične nalaze. Primjerice, Beswick i Mann (1994) su mjerili prokrastinaciju u odlučivanju te dobili rezultate koji pokazuju da je ona snažno povezana s niskim samopoštovanjem i Eysenckovim mjerama neuroticizma i ekstraverzije, s kojom postoji negativna povezanost. Već spomenuti autori, Milgram i Tenne (2000), također su utvrdili da je, osim neuroticizma, za objašnjenje varijance prokrastinacije u odlučivanju značajan prediktor i ekstraverzija, iako ne toliko snažno kao neuroticizam. Di Fabio (2006) je pokazala da su neke podljestvice ekstraverzije, savjesnosti i emocionalne stabilnosti značajni prediktori prokrastinacije pri donošenju odluka te da su snažnije povezane s odgađanjem pri odlučivanju od samih faktora čiji su dio, što ukazuje na važnost korištenja nižih razina ličnosti, kao što su facete, za dobivanje preciznijeg uvida u neko ponašanje ili doživljavanje. Isto tako, iz ovoga možemo zaključiti da odnos ličnosti i odgađanja odluka nije u potpunosti razjašnjen te da može ovisiti o mjernim instrumentima koje koristimo te o tome na koliko detaljnoj razini ispitujemo ličnost ili koliko detaljno ispitujemo konstrukt koji želimo istražiti. Konkretno, kada govorimo o odgađanju odluka i o neodlučnosti, različiti mjerni instrumenti manje ili više detaljno ispituju različite aspekte tih konstrukata pa nije toliko čudno što nalazi nisu uvijek sasvim sukladni.

Temeljne samoevaluacije i odgađanje odluka

Judge, Locke i Durham (1997) definiraju temeljne samoevaluacije kao konstrukt višeg reda koji objedinjuje četiri konstrukta: samopoštovanje, generaliziranu samoefikasnost, neuroticizam i lokus kontrole. Samopoštovanje se odnosi na procjenu vlastite vrijednosti, generalizirana samoefikasnost na procjenu sposobnosti snalaženja u različitim situacijama, neuroticizam je crta ličnosti uz koju se vežu negativni kognitivni stil i fokusiranje na vlastite loše strane, dok pod lokus kontrole spadaju uvjerenja o uzrocima događaja u životu te lokus kontrole može biti internalni ako osoba smatra da je uzrok unutar nje, odnosno eksternalni ako osoba pripisuje uzrok nekog događaja vanjskim faktorima (Judge, Erez, Bono i Thoresen, 2003). Iako se u velikom broju istraživanja ova četiri konstrukta koriste zasebno, niz istraživanja Judgea i suradnika (Judge i Bono, 2001; Judge i sur., 2003; Judge, Bono i Locke, 2000) upućuje da oni tvore jedan faktor, odnosno da se u pozadini svih četiriju nalazi jedan konstrukt višeg reda, nazvan temeljnim samoevaluacijama. Osim empirijskih nalaza koji upućuju da se radi o jednom faktoru u podlozi, i samom usporedbom ovih četiriju faktora može se primijetiti da se radi o konceptualno sličnim faktorima, pa ne čudi da su oni svi dio jednog većeg konstrukta koji ih objedinjuje i koji predstavlja procjenu vlastite vrijednosti, efikasnosti i sposobnosti (Judge i sur., 2003).

Di Fabio i Palazzeschi (2012) su ispitivali važnost temeljnih samoevaluacija u različitim aspektima donošenja odluka. Između ostalog su dobili da temeljne samoevaluacije objašnjavaju dodatni dio varijance povrh inteligencije i osobina ličnosti kod varijabli kao što su prokrastinacija i neodlučnost te da objašnjavaju čak i veći postotak varijance neodlučnosti od osobina ličnosti i inteligencije, ukazujući time na važnost konstrukta temeljnih samoevaluacija u kontekstu donošenja odluka. Nadalje, pokazali su da temeljne samoevaluacije igraju ulogu kako kod adaptivnih, tako i kod neadaptivnih stilova odlučivanja, tako da je pozitivna samoevaluacija povezana s pažljivim i racionalnim odlučivanjem, dok je kod osoba s izraženom negativnom samoevaluacijom izraženije korištenje neadekvatnih stilova donošenja odluka. Primjerice, nađena je snažna negativna povezanost između temeljnih samoevaluacija i stila odlučivanja u kojem osobe često donose impulzivne i ishitrene odluke.

Skлонost žaljenju pri odlučivanju i odgađanje odluka

Skлонost žaljenju je neugodni emocionalni odgovor koji se javlja kada osoba shvati ili zamisli da bi drugačija odluka dovela do boljeg ishoda (Zeelenberg, 1999). Schwartz i sur. (2002) su pokazali da postoje individualne razlike u sklonosti prema žaljenju te da se uz nju veže sklonost negativnim mislima i osjećajima za vrijeme odlučivanja. Iako se na žaljenje često gleda kao na emocionalni odgovor koji slijedi nakon što se nešto dogodilo, odnosno nakon što je odluka donesena i znaju se ishodi alternativnih odabira, sklonost žaljenju može utjecati na donošenje odluka i u periodu odlučivanja. Anderson (2003) je pokazao da je očekivani osjećaj žaljenja jedan od glavnih uzroka izbjegavanja donošenja odluka. Spunt, Rassin i Epstein (2009) u svojim su istraživanjima dobili umjerenu povezanost sklonosti žaljenju i neodlučnosti ($r_1=.45$, $p<.001$; $r_2=.61$, $p<.001$), što ukazuje na to da je sklonost žaljenju utjecajan čimbenik u procesu odlučivanja.

Pretraživanjem literature primijetili smo da u Hrvatskoj ima malo istraživanja koja su se bavila ovim područjem. Dosad su istraživanja koja su se bavila odgađanjem uglavnom bila usmjerena na ispitivanje akademskog ili nekog drugog oblika bihevioralnog odgađanja, dok odgađanje odluka nije bilo zastupljeno. Također, dosadašnja istraživanja uglavnom su provođena na uzorcima studenata ili srednjoškolaca, zbog čega smo odlučili ispitati drugačiji uzorak, zaposlene osobe, da bismo vidjeli hoćemo li dosad dobivene rezultate potvrditi i u uzorku iz populacije zaposlenih. Također, s obzirom da smo odgađanje odluka mjerili upitnikom koji se sastoji od konkretnih pitanja o kojima treba odlučiti, a neka od tih pitanja mogu ovisiti o financijskoj neovisnosti, činilo nam se da je bolje za sudionike uzeti zaposlene osobe. Isto tako, odlučili smo ispitati osobine ličnosti na razini faceta, na detaljnijoj razini od one u dosadašnjim istraživanjima koja su ispitivala odnos crta ličnosti i odgađanja odluka. Odlučili smo uključiti i mjere temeljnih samoevaluacija i sklonosti žaljenju, koje se pokazuju važnima u procesu odlučivanja, a s obzirom da su relativno novi konstrukti ne postoji velik broj istraživanja koja su ih obuhvatila, osobito u kontekstu istraživanja donošenja odluka.

2. CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE

Cilj ovog istraživanja bio je istražiti proces donošenja rutinskih odluka u svakodnevnom životu, ispitivanjem povezanosti brzine donošenja odluka s napetosti koja se javlja prilikom donošenja odluka te povezanosti duljine odlučivanja i napetosti pri odlučivanju s temeljnim samoevaluacijama, sklonosti žaljenju pri odlučivanju te određenim facetama neuroticizma, ekstraverzije i savjesnosti, a odlučili smo i provjeriti mogućnost predviđanja duljine odlučivanja i napetosti pri odlučivanju na osnovi navedenih osobina ličnosti.

Problemi:

1. Kakav je odnos duljine odlučivanja i napetosti koja se pritom javlja?
2. Postoji li povezanost određenih faceta neuroticizma, ekstraverzije i savjesnosti, temeljnih samoevaluacija i sklonosti žaljenju s duljinom odlučivanja?
3. Postoji li povezanost određenih faceta neuroticizma, ekstraverzije i savjesnosti, temeljnih samoevaluacija i sklonosti žaljenju s napetošću pri odlučivanju?
4. Možemo li predvidjeti duljinu odlučivanja i napetost koja se pritom javlja na osnovi određenih faceta neuroticizma, ekstraverzije i savjesnosti, temeljnih samoevaluacija i sklonosti žaljenju?

Hipoteze:

1. Očekujemo snažnu pozitivnu povezanost vremena potrebnog za donošenje odluka i napetosti koja se pritom javlja.
2. Očekujemo pozitivnu povezanost faceta neuroticizma i sklonosti žaljenju s duljinom odlučivanja te negativnu povezanost faceta savjesnosti i ekstraverzije te temeljnih samoevaluacija s duljinom donošenja odluka.
3. Očekujemo pozitivnu povezanost faceta neuroticizma i sklonosti žaljenju s napetošću pri odlučivanju te negativnu povezanost faceta savjesnosti i ekstraverzije te temeljnih samoevaluacija s napetošću kod odlučivanja.
4. Facete neuroticizma i sklonost žaljenju očekivani su pozitivni prediktori duljine odlučivanja i napetosti pri odlučivanju, dok se za facete ekstraverzije, savjesnosti i temeljne samoevaluacije očekuje da budu negativni prediktori

vremena potrebnog da se donese odluka kao i napetosti koja se javlja pri odlučivanju.

3. METODA

Sudionici

Sudionici u ovom istraživanju su zaposlene osobe raznolikih demografskih osobina (dob, razina i vrsta obrazovanja, visina primanja itd.). Ukupno je bilo 130 sudionika istraživanja, 65 muškaraca (50.4%) i 64 žene (49.6%). Jedan sudionik nije ispunio podatak o spolu, no s obzirom da nismo radili analize u kojima smo sudionike razlikovali na spolnoj osnovi, odlučili smo uključiti i njegove rezultate u obradu. Prosječna dob sudionika je 37.60 ($SD=10.91$), dok je raspon dobi od 21 do 65 godina. Jedan sudionik nije ispunio jedan upitnik (Upitnik napetosti), a jedan sudionik dva upitnika (IPIP i Upitnik temeljnih samoevaluacija), no u obradu smo uključili i njihove rezultate na ostalim upitnicima koje su ispunili. Informacije o obrazovnom statusu te vrsti radnog ugovora sudionika mogu se iščitati iz Tablice 1.

Tablica 1
Obrazovni status i vrste radnih ugovora sudionika

varijabla	M		Ž		Ukupno		
	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%	
Obrazovanje	Završena srednja škola	24	36.9	16	25.0	40	30.8
	Završena viša škola	7	10.8	8	12.5	15	11.5
	Završen fakultet	30	46.2	35	54.7	66	50.8
	Student/ica sam	3	4.6	4	6.3	7	5.4
	Ostalo	1	1.5	1	1.6	2	1.5
Vrsta ugovora	Na neodređeno	47	72.3	37	57.8	84	64.6
	Na određeno	14	21.5	12	18.8	26	20.0
	Ugovor o djelu	0	0.0	4	6.3	5	3.8
	Studentski ugovor	2	3.1	4	6.3	6	4.6
	Nešto drugo	2	3.1	7	10.9	9	6.9

Legenda: M- muški sudionici; Ž- ženske sudionice; *N*- broj sudionika; % - postotak sudionika

Mjerni instrumenti

Upitnik brzine donošenja rutinskih odluka u svakodnevnom životu (Tenne, 1997). Upitnik se sastoji od 15 čestica kojima se mjeri koliko je vremena potrebno za odlučivanje oko nekih svakodnevnih pitanja i odluka koje se donose relativno često u

životu i spadaju u kategoriju „malih“ odluka koje ne nose neke velike posljedice sa sobom. Upitnik sadrži čestice kao što su: „*Koliko brzo odlučite koji ćete odjevni predmet/cipele kupiti?*“ ili „*Koliko brzo odlučite u koji restoran ćete ići?*“. Zadatak sudionika je procijeniti koliko mu je vremena potrebno da donese odluku za svako pitanje u upitniku na ljestvici od četiri stupnja (1. Odmah ili vrlo brzo; 2. Nešto sporije; 3. Prilično sporije; 4. Nakon duljeg vremena). Ukupni rezultat računa se kao aritmetička sredina svih 15 čestica te viši rezultat ukazuje na više utrošenog vremena, odnosno na veće odgađanje. Upitnik je za potrebe ovog istraživanja preveden s engleskog jezika tako da je apsolventica psihologije prevela skalu na hrvatski jezik, a potom je dobar poznavatelj engleskog jezika preveo taj prijevod natrag na engleski, kako bi se provjerilo da je prijevod na hrvatski zadržao značenje čestica iz originalne verzije. Cronbachov koeficijent unutarne konzistencije za ovaj upitnik u našem istraživanju iznosi .74, što je gotovo jednako pouzdanosti dobivenoj u prijašnjim istraživanjima (Milgram i Tenne, 2000; Potworowski, 2010). Upitnik se nalazi u prilogu.

Upitnik napetosti pri donošenju rutinskih odluka u svakodnevnom životu (Tenne, 1997) sastoji se od istih čestica kao i Upitnik brzine, no ovdje je zadatak sudionika procijeniti kako se osjeća kada odlučuje o pojedinom pitanju na ljestvici od četiri stupnja (1. Ugodno i potpuno opušteno; 2. Donekle napeto, ali ne i uznemireno; 3. Napeto i nelagodno; 4. Izrazito napeto i nelagodno). Kao i u Upitniku brzine, rezultat se računa kao prosječna vrijednost odgovora na 15 čestica koje čine upitnik te viši rezultat ukazuje na veći stupanj napetosti i nelagode pri donošenju odluka. Za potrebe ovog istraživanja, upitnik je preveden na hrvatski jezik na isti način kao i *Upitnik brzine donošenja rutinskih odluka u svakodnevnom životu*. Pouzdanost ovog upitnika, mjerena Cronbachovim koeficijentom unutarne konzistencije, na našem uzorku iznosi .80, što je jednaki koeficijent kakav su dobili autori u prijašnjim istraživanjima (Milgram i Tenne, 2000; Potworowski, 2010). Upitnik se nalazi u prilogu.

Upitnik žaljenja (Schwartz i sur., 2002) je kratki upitnik od 5 čestica koji mjeri sklonost ka osjećaju žaljenja i propitkivanju vlastitih odabira. Zadatak sudionika je ocijeniti slaganje sa svakom od tvrdnji na ljestvici od 7 stupnjeva (1- uopće se ne slažem; 7- u potpunosti se slažem). Tvrdnje se odnose na sigurnost u vlastite odluke i zadovoljstvo vlastitim odabirima, a primjeri čestica u upitniku su: „*Jednom kad*

donesem odluku, ne osvrćem se“ te „*Kadgod napravim neki odabir, pitam se što bi se dogodilo da sam odabrao drugačije“*. Ukupni rezultat formira se kao zbroj odgovora na sve čestice, s tim da se prva čestica boduje obrnuto, te viši ukupni rezultat ukazuje na veći osjećaj žaljenja oko donesenih odluka. Pouzdanost upitnika izražena Cronbachovim koeficijentom unutarnje konzistencije iznosila je .70, što je slično dosadašnjim nalazima (npr. $\alpha=.75$; Mattson, Franco-Watkins i Cunningham, 2012).

Upitnik IPIP-300 (engl. International Personality Item Pool; registrirani prijevod na hrvatski - Jerneić, Galić i Parmač, 2007) temeljen je na petfaktorskom modelu ličnosti te se sastoji od 300 čestica kojima se mjeri pet velikih dimenzija ličnosti te po šest faceta svake od tih dimenzija. Svaka dimenzija zastupljena je s po 60 čestica, dok se pojedine facete procjenjuju s po 10 čestica. Za potrebe ovog istraživanja koristili smo samo određene facete za koje smo pretpostavljali da su povezane s ostalim konstruktima koje smo ispitivali. Te facete spadaju pod dimenzije neuroticizma (anksioznost, depresija, samosvjesnost i ranjivost), ekstraverzije (asertivnost, razina aktivnosti i traženje uzbuđenja) i savjesnosti (samoeфикаsnost, težnja za postignućem, samodisciplina i opreznost). Dakle, upitnik se sastojao od 110 čestica koje mjere te facete te su čestice bile izmiješane. Sudionici su na ljestvici od 1 do 5 trebali odrediti koliko je za njih određena tvrdnja točna, pri čemu je 1 značilo da se uopće ne slažu s tvrdnjom, a 5 da se u potpunosti slažu s njom. Rezultat sudionika se dobiva zbrajanjem zaokruženih brojeva svih 10 čestica koje se odnose na pojedinu facetu, pri čemu je prije samog zbrajanja važno obrnuto bodovati čestice koje su formulirane u negativnom smjeru. Prosječna pouzdanost tipa unutarnje konzistencije svih ljestvica na upitniku ličnosti na američkom uzorku iznosi .80 (IPIP, 2001). Ne postoje standardizirane norme za hrvatsku populaciju, no neka istraživanja upućuju na zadovoljavajuću pouzdanost ljestvica dimenzija ličnosti, od .88 do .94, kao i faceta, čija je unutarnja pouzdanost viša od .70 (Tonković Grabovac, Jerneić i Galić, 2012). Na našem uzorku su Cronbachovi koeficijenti pouzdanosti za pojedine facete od .69 do .87. U tablici 2 su na dijagonali navedeni Cronbachovi α koeficijenti pouzdanosti za mjerene facete neuroticizma, ekstraverzije i savjesnosti dobiveni u ovom istraživanju.

Upitnik temeljnih samoevaluacija (Judge i sur., 2003) sastoji se od 12 čestica u obliku tvrdnji kojima se mjere temeljne samoevaluacije, konstrukt višeg reda koji

objedinjuje četiri konstrukta: samopoštovanje, generaliziranu samoeфикаsnost, neuroticizam i lokus kontrole. Primjeri čestica u upitniku su: „*Ponekad se osjećam potišteno*“ i „*Zadatke izvršavam uspješno*“, a zadatak sudionika je procijeniti koliko se slažu sa svakom od 12 tvrdnji na skali od 5 stupnjeva (1- uopće se ne slažem; 5- u potpunosti se slažem). Ukupni rezultat u upitniku računa se kao prosječna vrijednost svih čestica, s tim da se sve parne čestice trebaju obrnuto bodovati. Viši ukupni rezultat na upitniku ukazuje na pozitivniju temeljnu samoevaluaciju. Pouzdanost skale iznosila je $\alpha=.86$, slično kao u dosadašnjim istraživanjima (npr. Maslić Seršić i Tomas, 2014).

Postupak

Ispitivanje je provedeno u razdoblju od ožujka do lipnja 2017. godine. Prvo sakupljanje podataka provedeno je u ožujku u jednoj tvrtki u Zagrebu, gdje su zaposlenici (njih oko 50) ispunili upitnike tijekom jednog radnog dana te ih predali na kraju tog dana, uz nekoliko sudionika koji nisu stigli ispuniti upitnik taj dan pa su ga donijeli sljedeći dan. Cijeli upitnik se sastojao od opće upute, 6 upitnika te pitanja o demografskim podacima, a sam postupak ispunjavanja trajao je između 20 i 30 minuta te se radilo o papir-olovka formi upitnika. Unutar upute sudionicima je objašnjeno da se radi o anonimnom istraživanju te su zamoljeni da odgovaraju što spontanije i iskrenije.

Ostali sudionici sakupljeni su uz pomoć članova obitelji, prijatelja i kolega, a kriterij za sudionike je bio da su zaposlene osobe. Upitnik i način rješavanja bio je jednak kao i za sudionike u tvrtki.

4. REZULTATI

Na početku analize podataka, provjerili smo normalitete distribucija svih varijabli mjerenih u ovom istraživanju Kolmogorov – Smirnovljevim testom te je ustanovljeno da postoje statistički značajna odstupanja od normalne distribucije kod varijabli sklonosti žaljenju, faceta neuroticizma anksioznosti, depresije i samosvjesnosti, faceta ekstraverzije asertivnosti i razine aktivnosti te facete savjesnosti samoeфикаsnosti. Ipak, gledajući mjere asimetrije i spljoštenosti distribucije kod varijabli kod kojih postoji odstupanje te zbog istraženosti i prirode varijabli i njihove normalne raspodjele u populaciji zaključili smo da je opravdano korištenje koeficijenata korelacije i ostalih

parametrijskih postupaka i kod tih varijabli. Rezultati deskriptivne statistike svih sudionika u svim primjenjenim mjernim instrumentima nalaze se u tablici 2.

Tablica 2
Deskriptivna statistika rezultata u svim varijablama

varijabla	<i>N</i>	min	max	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>KS</i>	<i>p</i>	splj.	asimet.
DULJINA	130	1.00	3.00	1.95	0.38	.07	.20	.07	-.04
NAPETOST	129	1.00	2.43	1.58	0.33	.07	.08	-.48	.24
ŽALJENJE	130	5.00	35.00	16.40	6.02	.08	.03	.10	.34
TSE	129	2.42	5.00	3.74	0.57	.07	.20	-.45	-.11
N1	129	10.00	44.00	25.71	6.31	.08	.05	.56	.25
N2	129	10.00	42.00	19.12	5.96	.09	.01	.94	.82
N3	129	14.00	41.00	25.01	5.71	.08	.04	-.41	.16
N4	129	10.00	42.00	25.46	6.35	.06	.20	.23	.17
E1	129	20.00	49.00	33.51	5.42	.08	.02	-.04	.20
E2	129	16.00	44.00	31.76	4.93	.11	.001	.70	-.43
E3	129	12.00	45.00	28.29	6.18	.07	.20	-.21	-.10
S1	129	23.00	50.00	37.35	5.04	.09	.02	.46	-.28
S2	129	23.33	50.00	37.80	5.52	.06	.20	-.38	.06
S3	129	22.00	50.00	36.50	5.47	.06	.20	-.07	.08
S4	129	22.00	48.00	36.70	5.29	.06	.20	-.39	-.08

Legenda: *N* = broj sudionika; min = minimalni zabilježeni rezultat; max = maksimalni zabilježeni rezultat; *M* = aritmetička sredina; *SD* = standardna devijacija; *KS* = Kolmogorov-Smirnov test; *p* = razina značajnosti; splj. = spljoštenost distribucije; asimet. = asimetričnost distribucije; DULJINA = Uпитnik duljine odlučivanja; NAPETOST = Uпитnik napetosti pri odlučivanju; ŽALJENJE = Uпитnik sklonosti žaljenju kod odlučivanja; TSE = Uпитnik temeljnih samoevaluacija; N1 = anksioznost; N2 = depresija; N3 = samosvjesnost; N4 = ranjivost; E1 = asertivnost; E2 = razina aktivnosti; E3 = traženje uzbuđenja; S1 = samoefikasnost; S2 = težnja za postignućem; S3 = samodisciplina; S4 = opreznost

Odnos duljine odlučivanja i napetosti pri odlučivanju

Da bismo odgovorili na prvi problem istraživanja, izračunat je koeficijent korelacije između duljine i napetosti pri odlučivanju (unutar tablice 3) te hi-kvadrat test, koji smo odlučili izračunati da bismo dobili detaljniji uvid u odnos duljine i napetosti pri odlučivanju te usporedili naše rezultate s dosad dobivenima. Hi-kvadrat test je izračunat na temelju četiriju kategorija u koje su svrstani sudionici ovisno o tome je li njihov rezultat bio manji ili veći od medijana rezultata u varijablama duljine i napetosti pri odlučivanju. Kontingencijska tablica 2x2 s raspodjelom sudionika po kategorijama te rezultati hi-kvadrat testa nalaze se u tablici 4.

Tablica 3

Korelacije među ispitivanim varijablama te vrijednosti koeficijenta pouzdanosti svih varijabli (na dijagonali tablice)

varijabla	DULJINA	NAPETOST	ŽALJENJE	TSE	N1	N2	N3	N4	E1	E2	E3	S1	S2	S3	S4
DULJINA	.74	.65*	.26*	-.25*	.41*	.24*	.34*	.35*	-.17	-.20	-.13	-.29*	-.18	-.28*	-.10
NAPETOST		.80	.32*	-.31*	.47*	.39*	.41*	.39*	-.05	.02	-.10	-.24*	-.11	-.27*	-.09
ŽALJENJE			.70	-.22	.40*	.37*	.21	.27*	.05	.04	-.00	-.11	.01	-.20	-.05
TSE				.86	-.67*	-.72*	-.71*	-.75*	.35*	.18	.12	.62*	.45*	.54*	.36*
N1					.84	.73*	.71*	.82*	-.13	-.04	-.26*	-.50*	-.19	-.51*	-.20
N2						.87	.66*	.68*	-.23*	-.06	-.14	-.49*	-.32*	-.52*	-.37*
N3							.79	.73*	-.46*	-.27*	-.34*	-.66*	-.42*	-.60*	-.14
N4								.86	-.32*	-.21	-.17	-.71*	-.33*	-.61*	-.32*
E1									.76	.46*	.26*	.54*	.48*	.31*	-.05
E2										.69	.12	.38*	.49*	.50*	.11
E3											.78	.14	.13	.10	-.43*
S1												.81	.53*	.59*	.30*
S2													.83	.46*	.30*
S3														.83	.41*
S4															.76

Legenda: * $p < .01$

DULJINA = Upitnik duljine odlučivanja o rutinskim pitanjima u svakodnevnom životu; NAPETOST = Upitnik napetosti pri donošenju rutinskih odluka u svakodnevnom životu; ŽALJENJE = Upitnik sklonosti žaljenju kod odlučivanja; TSE= Upitnik temeljnih samoevaluacija; N1= anksioznost; N2 = depresija; N3= samosvjесnost; N4= ranjivost; E1= asertivnost; E2= razina aktivnosti; E3= traženje uzbuđenja; S1= samoeфикаsnost; S2= težnja za postignućem; S3= samodisciplina; S4= opreznost

Tablica 4
Rezultati hi-kvadrat testa

	NIŽA NAPETOST	VIŠA NAPETOST	UKUPNO	χ^2	ϕ
BRŽE ODLUČIVANJE					
dobivena frekvencija	44	23	67	13.03*	.32*
očekivana frekvencija	33.8	33.2			
SPORIJE ODLUČIVANJE					
dobivena frekvencija	21	41	62		
očekivana frekvencija	31.2	30.8			
UKUPNO	65	64	129		

Legenda: * $p < .01$; χ^2 = hi-kvadrat test; ϕ = fi koeficijent

Rezultati korelacijske analize između duljine i napetosti pri odlučivanju koji su, između ostalih, prikazani u tablici 3 pokazuju postojanje umjerene povezanosti između rezultata na upitniku duljine odlučivanja i rezultata na upitniku napetosti koja se javlja prilikom donošenja odluka ($r(127) = .65$; $p < .001$).

U tablici 4 možemo vidjeti da kategorije brzo odlučivanje i niža napetost te sporije odlučivanje i viša napetost sadrže znatno više slučajeva nego što bismo očekivali da ne postoji povezanost između varijabli duljine odlučivanja i napetosti pri odlučivanju. Hi-kvadrat test je statistički značajan, iz čega možemo zaključiti da duljina odlučivanja i napetost koja se pritom javlja nisu neovisni. Konkretno, pogledom u tablicu 4, možemo vidjeti da se većina sudionika nalazi u kategorijama onih koji brzo odlučuju i nisu toliko napeti, odnosno onih koji sporo odlučuju uz višu razinu napetosti, dok se u ostale dvije grupe nalazi znatno manji broj sudionika. Dobiveni fi-koeficijent pokazuje srednju veličinu učinka.

Povezanost duljine i napetosti pri odlučivanju s mjerenim faktorima ličnosti

Rezultati prikazani u tablici 3 pokazuju povezanost varijabli koje ispituje drugi i treći postavljene problemima. Što se tiče odnosa ispitivanih varijabli s vremenom potrebnim za donošenje odluke, možemo vidjeti da postoji pozitivna

korelacija između rezultata u Upitniku duljine odlučivanja i rezultata u svim facetama neuroticizma (anksioznost, ranjivost, samosvjesnost i depresija) te s mjerom sklonosti žaljenju. Dobivene su negativne korelacije između duljine odlučivanja i faceta savjesnosti samoeфикаsnosti i samodiscipline te temeljnih samoevaluacija. Ostale ispitivane varijable, facete ekstraverzije i druge dvije facete savjesnosti, nisu u značajnoj korelaciji s mjerom odgađanja odluka uz razinu rizika od 1% pa smo odlučili da neće biti uključene u ostale statističke obrade.

Što se tiče trećeg problema, odnosno ispitivanja odnosa uključenih varijabli s mjerom napetosti koja se javlja prilikom odlučivanja, postoji pozitivna korelacija između napetosti pri odlučivanju sa svim facetama neuroticizma (anksioznost, samosvjesnost, ranjivost i depresija) te s mjerom sklonosti žaljenju, a negativna između rezultata u Upitniku napetosti pri odlučivanju i rezultata na dvije facete savjesnosti, samodiscipline i samoeфикаsnosti te rezultata u Upitniku temeljnih samoevaluacija. Kao i kod duljine odlučivanja, ostale ispitivane varijable, facete ekstraverzije i dvije facete savjesnosti, nisu u značajnoj korelaciji s mjerom napetosti pri odlučivanju pa neće biti uključene u ostale statističke obrade.

Predikcija duljine odlučivanja i napetosti pri odlučivanju na osnovi mjerenih faktora ličnosti

Da bismo odgovorili na četvrti postavljeni problem, provedena je multipla regresijska analiza za duljinu i napetost pri odlučivanju kao kriterije. Kao prediktorske varijable su uvrštene mjere sklonosti ka žaljenju pri donošenju odluka, mjera temeljnih samoevaluacija te facete neuroticizma (anksioznost, depresija, samosvjesnost, ranjivost) i savjesnosti (samoeфикаsnost, samodisciplina) koje su povezane s duljinom odlučivanja i napetosti pri odlučivanju na razini značajnosti $p < .01$. Dobiveni rezultati prikazani su u tablici 5.

Tablica 5

Rezultati regresijskih analiza za kriterije duljine odlučivanja i napetosti pri odlučivanju

varijabla	Duljina odlučivanja				Napetost pri odlučivanju			
	β	t	p		β	t	p	
žaljenje	.15	1.65	.10		.17	1.92	.06	
TSE	.08	.57	.57		.09	.67	.50	
anksioznost	.39	2.30	.02	$F=4.10$.26	1.55	.12	$F=5.35$
depresija	-.19	-1.37	.17	$p<.001$.05	.39	.70	$p<.001$
samosvjesnost	.10	.71	.48	$R=.46$.23	1.70	.09	$R=.51$
ranjivost	-.03	-.14	.89	$R^2=.22$.05	.28	.78	$R^2=.27$
samo-efikasnost	-.14	-1.07	.29		.06	.49	.62	
samo-disciplina	-.06	-.55	.59		.01	.06	.96	

Legenda: β = beta koeficijenti; t =t-test; p = statistička značajnost; F = F omjer; R = koeficijent višestruke korelacije; R^2 = koeficijent determinacije

Koeficijent multiple regresije za duljinu odlučivanja iznosi $R=.46$ te je statistički značajan na razini $p<.001$. Prediktori sklonost žaljenju pri odlučivanju, temeljne samoevaluacije te korištene facete neuroticizma i savjesnosti objašnjavaju oko 22% varijance upitnika duljine odlučivanja. Kao što se može vidjeti u tablici 5, faceta neuroticizma anksioznost jedini je značajni prediktor odgađanja odluka mjerenog upitnikom duljine odlučivanja. Za napetost pri odlučivanju, koeficijent multiple regresije iznosi $R=.51$ te je također značajan na razini $p<.001$. Korišteni prediktori objašnjavaju oko 27% varijance upitnika napetosti pri odlučivanju, pri čemu se nijedan prediktor sam za sebe nije pokazao statistički značajnim.

Parcijalne korelacije uz kontrolu varijable anksioznosti

S obzirom na rezultate regresijskih analiza u kojoj se od svih korištenih varijabli samo anksioznost pokazala značajnim prediktorom duljine odlučivanja, odnosno nijedna varijabla se nije pokazala značajnim prediktorom za napetost pri odlučivanju te zbog statistički značajnih interkorelacija svih korištenih prediktorskih varijabli, izračunali smo i parcijalne korelacije za duljinu i napetost pri odlučivanju s tim varijablama, kontrolirajući utjecaj anksioznosti jer je ona od svih varijabli koje smo koristili kao prediktore najsnažnije korelirana i s duljinom odlučivanja i s napetošću pri odlučivanju. U tablici 6 su prikazane parcijalne korelacije.

Tablica 6
Parcijalne korelacije između ispitivanih varijabli uz kontrolu varijable anksioznosti

varijabla	Duljina odlučivanja			Napetost pri odlučivanju		
	<i>r parc.</i>	<i>p</i>	<i>df</i>	<i>r parc.</i>	<i>p</i>	<i>df</i>
sklonost žaljenju	.12	.19	126	.17	.06	125
temeljne samoevaluacije	.04	.68	126	.00	.97	125
N2 (depresija)	-.09	.30	126	.07	.44	125
N3 (samosvjesnost)	.07	.41	126	.12	.17	125
N4 (ranjivost)	.04	.66	126	.02	.87	125
C1 (samoeфикаsnost)	-.11	.21	126	-.00	.98	125
C3 (samodisciplina)	-.08	.35	126	-.03	.70	125

Legenda: *r parc.* = parcijalni koeficijent korelacije uz kontrolu varijable anksioznosti;
df = stupnjevi slobode; *p* = statistička značajnost

Kao što se može vidjeti u tablici 6, kad se kontrolira efekt anksioznosti, nestaju značajne korelacije između duljine odlučivanja te napetosti pri odlučivanju i svih mjerenih varijabli.

5. RASPRAVA

Odnos duljine odlučivanja i napetosti pri odlučivanju

Da bismo odgovorili na prvi problem istraživanja, izračunali smo korelaciju između duljine odlučivanja i napetosti koja se javlja pri donošenju odluka o rutinskim pitanjima u svakodnevnom životu te se pokazalo da postoji značajna povezanost između tih varijabli ($r(127)=.65$; $p<.001$), čime smo potvrdili prvu hipotezu. Ovo je u skladu s postavkama koje su u već spomenutom „Modelu konflikta pri odlučivanju“ iznijeli Janis i Mann (1977), koji navode da je odgađanje odluka jedan od načina nošenja s procesom donošenja odluka koji se često veže uz visoki stres. Sličnu povezanost tih varijabli ($r=.68$; $p<.01$) dobili su Milgram i Tenne (2000). Dakle, osobe koje procjenjuju da su napetije pri odlučivanju, procjenjuju i da im je potrebno više vremena da donesu odluku. Osim korelacije, izračunat je i hi-kvadrat test na temelju podjele sudionika u jednu od četiri kategorije prema medijanu ukupnih rezultata svih sudionika na varijablama duljine odlučivanja i napetosti pri odlučivanju (brzo/sporo odlučivanje i niska/visoka napetost). I rezultati hi-kvadrat testa upućuju na postojanje zavisnosti između duljine odlučivanja i napetosti koja se pritom javlja, u smislu da se znatno veći

udio sudionika (66%) nalazi u kategorijama onih koji donose odluke brzo i pritom su opušteni, odnosno onih koji sporo odlučuju i pritom su napetiji, dok je u druge dvije kategorije manji udio sudionika (34%). Ovakvi nalazi u skladu su s dosadašnjim istraživanjima. Milgram i Tenne (2000) dobili su da se u grupama onih koji su odlučni i smireni te onih koji su neodlučni i napeti nalazi čak 75.8% sudionika istraživanja, dok ostale dvije grupe čini samo 24.2% sudionika. Potworowski (2010) je potvrdio isti trend te dobio 65% nasuprot 35% ispitanika u tim kategorijama. Ovakvi nalazi imaju smisla kada se gleda i širi koncept neodlučnosti. Primjerice, već su Holland i Holland (1977), istražujući neodlučnost kod osoba koje su tražile profesionalno usmjeravanje, utvrdili da su teškoće s odlučivanjem povezane s visokom anksioznošću te strahom od preuzimanja rizika, što sve može voditi do osjećaja napetosti prilikom odlučivanja.

Povezanost duljine i napetosti pri odlučivanju s mjerenim faktorima ličnosti

Da bismo odgovorili na drugi i treći problem istraživanja, provedena je korelacijska analiza iz koje možemo vidjeti da smo uglavnom potvrdili hipoteze, iako postoje neka odstupanja od očekivanih rezultata.

Što se tiče duljine odlučivanja, postoji značajna pozitivna povezanost sa svim mjerenim facetama neuroticizma (anksioznost, depresija, samosvjesnost i ranjivost), što je i očekivano s obzirom na dosadašnja istraživanja u kojima je dobivena umjerena povezanost odgađanja odluka i neuroticizma (npr. Milgram i Tenne, 2000; Di Fabio, 2006; Di Fabio i Palazzeschi, 2012). Milgram i Tenne (2000) su, koristeći Kuhlove (1984) koncepte samokontrole i samoregulacije, pretpostavili i potvrdili da su različite crte ličnosti u pozadini različitih vrsta odgađanja. Konkretno, s obzirom da je donošenje odluka kompleksna psihička funkcija, vežemo je uz koncept samoregulacije koja je zaslužna za funkcije potrebne da se odluka donese bez previše odgađanja, a u tome je uspješnija kada osoba nije preplavljena anksioznošću, depresivnim mislima i sličnim faktorima koji se mogu podvesti pod crtu neuroticizma. Zbog toga je očekivano, a i naši rezultati to pokazuju, da su neuroticizam i njegove facete važni faktori ličnosti kada govorimo o odgađanju odluka.

Utvdili smo i pozitivnu povezanost duljine odlučivanja sa sklonošću žaljenju ($r(128)=.26$; $p=.003$), što smo i očekivali s obzirom na prirodu konstrukta i dosadašnja istraživanja. Primjerice, Anderson (2003) je ispitivao koji su predisponirajući faktori za

izbjegavanje donošenja odluka te su se među važnim čimbenicima našli anticipatorno žaljenje i krivnja za donošenje neispravne odluke. Spunt i sur. (2009) su u nekoliko istraživanja dobili umjerenu povezanost sklonosti žaljenju i neodlučnosti ($r_1=.45$, $p<.001$; $r_2=.61$, $p<.001$), time ukazujući na važnost sklonosti žaljenju u procesu odlučivanja.

Kao što smo i pretpostavili, utvrđena je negativna korelacija duljine odlučivanja i mjera temeljnih samoevaluacija ($r(127)=-.25$; $p=.005$). Već je Salomone (1982) kao glavne karakteristike neodlučnih osoba naveo nisko samopouzdanje i samopoštovanje, eksternalni lokus kontrole te osjećaje nezadovoljstva i frustracije. Neki od ovih konstrukata, samopoštovanje, samopouzdanje i lokus kontrole, dio su šireg konstrukta koji ih objedinjuje, temeljnih samoevaluacija, zbog čega ne čudi da novija istraživanja koja se bave područjem donošenja odluka uključuju i ispitivanje temeljnih samoevaluacija i njihovog utjecaja na proces odlučivanja. Primjerice, Di Fabio i Palazzeschi (2012) su ispitivali povezanost temeljnih samoevaluacija s mjerama neodlučnosti i različitih stilova donošenja odluka. Njihovi rezultati ukazuju na negativnu povezanost temeljnih samoevaluacija s mjerama neodlučnosti ($r=-.66$; $p<.01$) i prokrastinacije u odlučivanju ($r=-.45$; $p<.01$).

Što se tiče faceta savjesnosti, dvije od četiriju koje smo mjerili u ovom istraživanju pokazale su se značajno povezanima s odgađanjem odluka, a to su samoeffikasnost ($r(127)=-.29$; $p=.001$) i samodisciplina ($r(127)=-.28$; $p=.002$), dok korelacija s facetama težnja za postignućem i opreznost nije bila značajna. I ovi su nalazi zapravo u skladu s dosadašnjim istraživanjima u kojima se savjesnost, ovisno o istraživanju, uzorku ispitanika te korištenim mjernim instrumentima, pokazivala važnijim ili manje važnim faktorom u objašnjenju konstrukta odgađanja odluka. Primjerice, Di Fabio i Palazzeschi (2012) nisu utvrdili povezanost između savjesnosti mjerene Upitnikom velikih pet Caprare, Barbaranellija i Borgognija i mjera odgađanja odluka te neodlučnosti, dok je Di Fabio (2006) ipak našla nisku negativnu povezanost između odgađanja odluka i savjesnosti ($r=-.21$; $p<.01$) mjerenih istim instrumentima kao u prethodno navedenom istraživanju, a u oba slučaja su ispitanici bili srednjoškolci. Dakle, veza savjesnosti i odgađanja odluka nešto je zamršenija te nisu dobiveni konzistentni nalazi o odnosu ovih dvaju konstrukata. Također, Milgram i Tenne (2000) su pokazali da je savjesnost najvažnija crta ličnosti u objašnjenju odgađanja izvršavanja

zadataka te su je povezali s Kuhlovim (1984) konceptom samokontrole koja osigurava inhibicijske i slične funkcije nužne da se neki zadatak dovrši na vrijeme. Po tome savjesnost nije toliko važan faktor kod odgađanja odluka, nego je važnija za bihevioralno odgađanje, no i oni su našli relativno nisku, ali značajnu negativnu povezanost između odgađanja odluka i savjesnosti ($r=-.29$; $p<.01$). Dakle, iako polazimo od hipoteze da je od velikih pet crta ličnosti neuroticizam glavni faktor u podlozi odgađanja odluka, očekivali smo da i savjesnost bude povezana s duljinom odlučivanja, pogotovo kada je ispitujemo detaljnije, na nižim razinama. Također, gledajući sadržaj faceta samodiscipline i samoefikasnosti i njihovu sličnost s nekim drugim konstruktima povezanim s odgađanjem odluka, ne začuđuje što su one povezane s duljinom odlučivanja. Primjerice, samoefikasnost je jedan od četiriju konstrukata koji čine temeljne samoevaluacije, zbog čega ne čudi da je ta faceta savjesnosti povezana s odgađanjem odluka, a i naši rezultati pokazuju povezanost samoefikasnosti i temeljnih samoevaluacija ($r(127)=.62$; $p<.001$). Nadalje, kad govorimo o samodisciplini i ona je bliska konstruktima temeljnih samoevaluacija te smo dobili da su umjereno povezane ($r(127)=.54$; $p<.001$). Ipak, samodisciplinu možemo povezati s pojmom samokontrole iz Kuhlove teorije (1984), koji vežemo uz odgađanje izvršavanja zadataka, odnosno tendenciju da se slijedi unaprijed zadani plan. Ipak, kada detaljno gledamo facetu samodiscipline i, konkretno, čestice upitnika koje ispituju taj konstrukt, možemo vidjeti da jedna čestica kojom se ispituje samodisciplina glasi „Odgađam odluke“, zbog čega ne čudi povezanost te facete savjesnosti s konstruktom odgađanja odluka koji smo mi ispitivali, bez obzira što bismo samodisciplinu prvenstveno vezali uz područje odgađanja zadataka.

Što se tiče faceta ekstraverzije (asertivnost, razina aktivnosti i traženje uzbuđenja), nijedna se nije pokazala značajno povezanom s duljinom odlučivanja na razini značajnosti od $p<.01$, što nije u skladu s našim očekivanjima o negativnoj povezanosti između tih varijabli. Dosadašnji nalazi govore o niskoj do umjerenoj korelaciji između ekstraverzije i odgađanja odluka (npr. Milgram i Tenne, 2000; Di Fabio, 2006; Di Fabio i Palazzeschi, 2012) te se ekstraverzija i njene podljestvice u nekim istraživanjima javljaju kao značajan prediktor odgađanja donošenja odluka (npr. Milgram i Tenne, 2000; Di Fabio, 2006). Nadalje, istraživanja pokazuju da ekstraverti imaju više samopouzdanje te su skloniji tražiti i prihvatiti savjete i potporu koja bi im

pomogla donijeti odluku (Garmezy, 1983; Milgram i Palti, 1993), zbog čega je također očekivana negativna korelacija između tih varijabli. Razlog zbog kojeg su naši nalazi različiti od dosadašnjih mogla bi biti razlika u korištenim mjernim instrumentima. Mi smo koristili tri facete ekstraverzije iz IPIP upitnika, a njime se ne ispituje impulzivnost koja je u nekim instrumentima zastupljena kao dio faktora ekstraverzije, a koja bi mogla biti značajan faktor koji utječe na brzinu donošenja odluka. To bi mogao biti razlog dobivenih razlika u rezultatima, odnosno toga što se u prijašnjim istraživanjima ekstraverzija pokazivala značajno povezanom i prediktorom odgađanja odluka. Mogući uzrok razlika mogao bi biti i u različitosti uzoraka sudionika jer su dosadašnja istraživanja za sudionike imala uglavnom srednjoškolce i studente, dok se naš uzorak sastojao od zaposlenih osoba.

Što se tiče povezanosti ispitivanih varijabli s napetošću pri odlučivanju, dobili smo značajnu povezanost istih varijabli kao i s duljinom odlučivanja. Iako smo upitnik duljine odlučivanja uzeli kao osnovni pokazatelj odgađanja pri odlučivanju, ovi rezultati nisu neočekivani s obzirom da je napetost pri odlučivanju konstrukt koji je također vrlo blizak i povezan s neodlučnošću. Primjerice, Potworowski (2010) je u svom istraživanju osmislio upitnik neodlučnosti koji se sastoji od tri podljestvice koje mjere tri temeljna aspekta neodlučnosti – duljinu odlučivanja, neodlučivanje te stabilnost, odnosno promjenjivost odluka. Pokazalo se da je napetost pri odlučivanju prediktor svih triju podljestvica, što pokazuje da je napetost također konstrukt vrlo blizak neodlučnosti, odnosno mogli bismo reći da je napetost jedan od faktora u podlozi neodlučnosti.

Što se tiče povezanosti napetosti pri odlučivanju s facetama neuroticizma, dobivena je značajna pozitivna povezanost sa svim mjerenim facetama (anksioznost, depresija, samosvjesnost i ranjivost), što je u skladu s dosadašnjim istraživanjima u kojima je dobivena umjerena povezanost napetosti pri odgađanju odluka i neuroticizma (npr. Milgram i Tenne, 2000. – $r=.47$; $p<.01$).

Utvrđena je pozitivna korelacija napetosti sa sklonošću žaljenju ($r(127)=.32$; $p<.001$), što smo i očekivali s obzirom da je žaljenje neugodan emocionalni odgovor koji se javlja u procesu odlučivanja te se uz njega veže sklonost negativnim mislima i osjećajima za vrijeme odlučivanja.

Dobivena je negativna povezanost temeljnih samoevaluacija s napetošću pri odlučivanju ($r(126)=-.31$; $p<.001$), što smo očekivali s obzirom da su temeljne

samoevaluacije konstrukt koji unutar sebe sadrži i crtu neuroticizma kao jedan od faktora koji ga čini, a koji se pokazao povezanim s napetošću kod donošenja odluka, a i zato što je napetost pri odlučivanju po svojoj prirodi vrlo bliska anksioznosti.

Što se tiče povezanosti napetosti pri odlučivanju s facetama savjesnosti, dobili smo isti obrazac kao i kod duljine odlučivanja. Dakle, postoji značajna povezanost s facetama samoefikasnosti ($r(126)=-.24$; $p=.007$) i samodiscipline ($r(126)=-.27$; $p=.002$), dok s facetama težnja za postignućem i opreznost nema korelacije. Ovakvi rezultati ne čude s obzirom na dosadašnje podatke o povezanosti napetosti i savjesnosti (npr. Milgram i Tenne, 2000 - $r=-0.33$; $p<.01$), a slično kao i kod duljine odlučivanja su te facete logički povezanije s napetošću pri odlučivanju. Samoefikasnost i samodisciplina su facete uz koje vežemo pouzdanje u vlastitu sposobnost za izvršavanje postavljenih ciljeva, kao i mogućnost da se držimo zadanog plana, pa ne čudi što su u negativnoj korelaciji s napetošću koja se javlja kada odugovlačimo donošenje neke odluke.

Nije nađena značajna povezanost napetosti i faceta ekstraverzije koju smo očekivali s obzirom na dosadašnja istraživanja (npr. Milgram i Tenne, 2000 - $r=.25$; $p<.01$). Jednako kao i kod duljine odlučivanja, ovo možemo objasniti time što upitnikom koji smo koristili nije obuhvaćen aspekt impulzivnosti koji bi mogao biti značajan faktor u ovom kontekstu, kao i različitostima u uzorku ispitanika.

Predikcija duljine odlučivanja i napetosti pri odlučivanju na osnovi mjerenih faktora ličnosti

Regresijska analiza u kojoj smo kao prediktore za objašnjenje kriterijske varijable duljine odlučivanja koristili mjere temeljnih samoevaluacija, sklonosti žaljenju te određene facete osobina ličnosti pokazala je da prediktori objašnjavaju oko 22% varijance odgađanja odluka mjenog Upitnikom duljine odlučivanja o rutinskim pitanjima u svakodnevnom životu. Pritom se od korištenih prediktora jedino anksioznost pokazala statistički značajnom u samostalnom objašnjavanju varijance kriterija duljine odlučivanja. Nalaz da je anksioznost prediktor odgađanja odluka ne začuđuje s obzirom na dosadašnja istraživanja u kojima se neuroticizam redovito pokazuje najvažnijom crtom ličnosti za objašnjavanje takvog ponašanja, a i anksioznost je od ranije navedenih varijabli najsnažnije povezana s mjerom odgađanja odluka. Ono što začuđuje je što se nijedna od ostalih varijabli koje smo uključili u regresijsku analizu

nije pokazala značajnim prediktorom. Primjerice, nijedna od ostalih korištenih faceta neuroticizma (depresija, samosvjesnost i ranjivost) nije se pokazala značajnim prediktorom, što je suprotno prvotnim očekivanjima. Ipak, postoje visoke interkorelacije između faceta neuroticizma, zbog čega možemo zaključiti kako one dijele veliki dio varijance. Budući da se jedino anksioznost pokazala značajnim prediktorom, logično je zaključiti da sve facete neuroticizma objašnjavaju isti dio varijance duljine odlučivanja jer između svih faceta neuroticizma i duljine odlučivanja postoji umjerena povezanost, no zbog interkorelacija faceta možemo zaključiti kako ostale facete ne objašnjavaju neki značajni dodatni dio varijance odgađanja povrh anksioznosti, a s obzirom da je najsnažnija veza duljine odlučivanja s anksioznosti, ne čudi što se baš ona pokazala značajnim prediktorom. To što ostale facete neuroticizma ne objašnjavaju dodatni dio varijance duljine odlučivanja je vidljivo i iz parcijalnih korelacija kada, uz kontrolu anksioznosti, nestaju značajne veze između duljine odlučivanja i ostalih faceta neuroticizma.

Temeljne samoevaluacije su konstrukt za koji smo očekivali da će se pokazati značajnim prediktorom za odgađanje odluka s obzirom na rezultate prijašnjih istraživanja. Di Fabio i Palazzeschi (2012) našli su da temeljne samoevaluacije objašnjavaju dodatnih 24% varijance neodlučnosti te dodatnih 7% varijance kriterija prokrastinacije u odlučivanju povrh mjera inteligencije i osobina ličnosti. Moguće je da su dobivene razlike u rezultatima posljedica razlike u uzorku sudionika jer, kao što je već ranije navedeno, u dosadašnjim istraživanjima uzorak su uglavnom sačinjavali srednjoškolci i studenti, dok smo se mi odlučili na zaposlene ljude kao sudionike. Drugi mogući uzrok dobivenih razlika je i različitost mjerenih konstrukata, jer su se neka istraživanja bavila odgađanjem odluka dok su neka ispitivala neodlučnost, što su bliski, ali ne identični konstrukti. Također, mogući uzrok razlike u nalazima su razlike u korištenim instrumentima jer su neki upitnici općenitiji, dok se primjerice ovaj koji smo mi koristili sastoji od niza konkretnih pitanja, tj. odluka koje bi se trebale donijeti. Isto tako, jedan od nižih konstrukata koji je objedinjen u temeljnim samoevaluacijama jest i neuroticizam, a s obzirom da uz kontrolu efekta anksioznosti, koja je faceta neuroticizma, nestaje statistički značajna korelacija između temeljnih samoevaluacija i odgađanja odluka, možemo pretpostaviti da je neuroticizam taj dio temeljnih samoevaluacija koji je najzaslužniji za njenu povezanost s konstruktom odgađanja

odluka. Ovo bi objasnilo nedostatak dodatne objašnjene varijance u regresijskoj analizi, odnosno to što se temeljne samoevaluacije nisu pokazale značajnim prediktorom.

Za konstrukt žaljenja pri odlučivanju smo također očekivali da će se pokazati prediktorom odgađanja odluka, s obzirom na dosadašnje nalaze u kojima se pokazivao značajnim prediktorom neodlučnosti. No, ni ovdje se ne radi o istim korištenim mjernim instrumentima te je populacija iz koje je uzet uzorak sudionika različita, što može djelomično objasniti što se ni sklonost žaljenju nije pokazala prediktorom odgađanja odluka u našem istraživanju. Nadalje, uz sklonost žaljenju vežemo negativne misli i osjećaje za vrijeme odlučivanja, što također možemo povezati s crtom neuroticizma, odnosno anksioznim osjećajima koji uz negativne misli otežavaju proces odlučivanja. Iz tog razloga možemo pretpostaviti da su anksiozni osjećaji prilikom odlučivanja onaj dio konstrukta sklonosti žaljenju koji su najzaslužniji za njenu prvotnu povezanost s duljinom odlučivanja te da zato ova povezanost nestaje u izračunu parcijalnih korelacija uz kontrolu varijable anksioznosti.

Iako se savjesnost nije uvijek pokazala prediktorom odgađanja odluka, Di Fabio (2006) je utvrdila da su neke podljestvice savjesnosti značajni prediktori prokrastinacije pri donošenju odluka te da su snažnije povezane s odgađanjem pri odlučivanju od samog faktora, zbog čega smo očekivali da bi se facete savjesnosti, barem neke, mogle pokazati značajnim prediktorima. Ipak, s obzirom da se u više istraživanja savjesnost nije pokazala prediktorom odgađanja odluka, iako je bila u korelaciji s kriterijem, ovaj nalaz nije toliko u suprotnosti s dosad dobivenima koji zapravo govore o tome da je odnos savjesnosti i odgađanja nešto zamršeniji nego primjerice neuroticizma i odgađanja. Isto tako, facete savjesnosti koje smo koristili u regresijskoj analizi također prestaju biti značajno povezane s mjerom odgađanja odluka kada kontroliramo anksioznost, što možemo objasniti visokim interkorelacijama faceta faktora neuroticizma i savjesnosti koje smo dobili, a koje su i inače dobivane u istraživanjima (npr. Costa, McCrae i Dye, 1991). Ovo također može objasniti zašto je logično da se facete savjesnosti nisu pokazale značajnim prediktorom duljine odlučivanja.

Osim regresijske analize za duljinu odlučivanja, koju smo uzeli kao glavnu mjeru odgađanja odluka, proveli smo i regresijsku analizu za napetost pri odgađanju koristeći za prediktore iste varijable koje smo uključili i kod duljine odlučivanja. Iako nismo našli da je u nekom od prijašnjih istraživanja računata regresijska analiza za

napetost pri odlučivanju kao kriterij, s obzirom na očekivanu povezanost mjerenih varijabli s napetošću te nalaz da je napetost pri odlučivanju prediktor svih podljestvica Upitnika neodlučnosti (Potworowski, 2010), odlučili smo izračunati i ovu regresijsku analizu. Korišteni set prediktora objasnio je oko 27% varijance napetosti pri odlučivanju. Iako smo dobili čak i veći objašnjeni postotak varijance kriterija nego kod duljine odlučivanja, nijedan od prediktora se nije pokazao statistički značajnim, odnosno nema samostalan doprinos objašnjenju varijance kriterija. S obzirom na postojanje interkorelacija između svih korištenih prediktora, možemo pretpostaviti da prediktori dijele dio varijance koji je koristan u objašnjavanju varijance kriterija. I za napetost pri odlučivanju smo izračunali parcijalne korelacije sa svim korištenim prediktorima kontrolirajući varijablu anksioznosti te tada sve te korelacije prestaju biti statistički značajne. Ovo može objasniti zašto nijedna od drugih varijabli nije značajan prediktor napetosti pri odlučivanju, a moguće je da se ni anksioznost nije pokazala značajnim prediktorom zbog interkorelacija s ostalim korištenim varijablama. Ipak, gledajući rezultate regresijske analize, možemo vidjeti kako je od uključenih prediktorskih varijabli granici značajnosti najbliža sklonost žaljenju ($\beta=.17$; $t=1.92$; $p=.06$), dok primjerice facete neuroticizma, među njima i anksioznost, nisu ni blizu granici značajnosti iako su snažnije povezane s napetošću pri odlučivanju od sklonosti žaljenju. Parcijalna korelacija napetosti i sklonosti žaljenju pokazuje da je sklonost žaljenju i uz kontrolu anksioznosti blizu granice značajnosti ($r(125)=.17$; $p=.06$), što može ukazivati na to da je sklonost žaljenju konstrukt koji je važan u kontekstu napetosti pri odlučivanju, iako nije imala samostalan doprinos objašnjenju varijance kriterija napetosti pri donošenju odluka.

Rezultati koje smo dobili su djelomično potvrdili hipoteze. Anksioznost se pokazala najvažnijim faktorom u objašnjenju odgađanja odluka od korištenih varijabli, što je u skladu s očekivanjima. Ostali mjereni konstrukti pokazali su manju važnost u objašnjenju ovog ponašanja od anksioznosti, što baš i nije bilo očekivano. Ipak, zbog korištenja nižih razina osobina ličnosti, dobili smo bolji uvid u međuodnos različitih konstrukata. Konkretno, korištenjem faceta se pokazalo da je anksioznost ne samo najснаžnije povezana s odgađanjem odluka, nego se pokazala i medijatorom odnosa duljine, odnosno napetosti pri odlučivanju i svih ostalih varijabli u istraživanju.

Metodološka ograničenja i implikacije rezultata

Nedostatak ovog istraživanja je svakako to što zbog korelacijskog nacrtu ne možemo zaključivati o uzročnosti. Ipak, povezanost odgađanja odluka i varijabli koje smo mjerili daje nam koristan uvid u područje odgađanja odluka te praktične smjernice o tome na koje faktore ličnosti se usmjeriti u radu s ljudima koji imaju problema s odgađanjem odluka ili napetošću prilikom odlučivanja. Nadalje, instrumenti koje smo koristili se odnose na samoprocjene sudionika, uz što se veže mnogo nedostataka kao što su davanje socijalno poželjnih odgovora ili ekstremno odgovaranje, odnosno sklonost davanja odgovora s krajeva ljestvice. Nadalje, moguće je da sudionici nisu sasvim iskreni u odgovaranju, iako smo to nastojali spriječiti davanjem upute o anonimnosti. Također postoji mogućnost da sudionici iz različitih razloga daju „krive“ odgovore, primjerice jer nisu motivirani ili nemaju vremena pa odgovore zaokružuju po slučaju ili slično. Moguće je i da sudionici nisu u mogućnosti prepoznati vlastite misli i osjećaje ili da različiti sudionici imaju drugačije standarde pri odgovaranju, tj. neki su stroži, a neki manje strogi u samoprocjeni. Iz tih razloga bilo bi dobro u buduća istraživanja osim samoprocjena uključiti i procjene bliskih ljudi (npr. partneri, članovi obitelji). Ono što je specifično kod našeg istraživanja i različito od gotovo svih istraživanja koja smo našli i na koja smo se referirali, a koja su se bavila odgađanjem odluka, jest to što se naš uzorak sudionika sastojao od zaposlenih ljudi različitih demografskih osobina, dok je većina drugih istraživanja za sudionike imala srednjoškolce ili studente, zbog čega postoji i mogućnost da su ponešto drugačiji rezultati, odnosno slabije povezanosti između nekih varijabli, posljedica različitosti u uzorku sudionika u našem i drugim istraživanjima. Bilo bi zanimljivo obuhvatiti istraživanjem različite populacije sudionika (npr. srednjoškolci, studenti, zaposlene osobe) te vidjeti dobivaju li se statistički značajne razlike između takvih grupa sudionika kako u varijablama duljine odlučivanja i napetosti pri odlučivanju, tako i kod korištenih konstrukata kao što su temeljne samoevaluacije i sklonost žaljenju te usporediti međusobne povezanosti tih varijabli kod različitih grupa sudionika. Nedostatak istraživanja kada govorimo o našem uzorku je u tome što se radilo o neprobabilističkom uzorkovanju sudionika, zbog čega je teško govoriti o generalizaciji nalaza na populaciju zaposlenih ljudi, za što bi bilo dobro imati barem kvotni uzorak prema stručnoj spremi ili sličnoj socio-demografskoj varijabli, a također bi bilo

zanimljivo ispitati i postoje li razlike u odgađanju odluka po različitim demografskim varijablama. Ono što ipak možemo naglasiti jest da su dobivene korelacije odgađanja odluka i gotovo svih varijabli koje smo uključili uglavnom u skladu s dosadašnjim nalazima o smjeru povezanosti tih varijabli, što ukazuje na to da su faktori ličnosti važni za područje odgađanja odluka kod srednjoškolske i studentske populacije važni i u populaciji zaposlenih ljudi. S obzirom na to da u dosadašnjim istraživanjima odgađanja odluka nismo naišli na korištenje ovako detaljnog upitnika ličnosti, a naši rezultati su pokazali važnost ispitivanja faceta ličnosti u otkrivanju međuodnosa varijabli i dobivanju još detaljnijeg uvida u ispitivano područje, implikacija za buduća istraživanja je usmjeriti se na niže razine ličnosti pri ispitivanju kako odgađanja odluka, tako i ostalih konstrukata koje želimo detaljno istražiti. Također, u budućim istraživanjima bi bilo dobro ispitati moguće interakcije korištenih varijabli. Primjerice, postoji li moderatorski učinak sklonosti žaljenju na odnos duljine odlučivanja i napetosti pri odlučivanju ili savjesnosti na odnos neuroticizma i napetosti pri odlučivanju, kako bi se dobio još bolji uvid u odnos osobina ličnosti i sklonosti odgađanju odluka. S obzirom da odgađanje odluka dosad baš i nije bilo istraživano u Hrvatskoj, nadamo se da ćemo ovim istraživanjem potaknuti daljnja istraživanja ove teme na našem području.

6. ZAKLJUČAK

1. Utvrđena je snažna povezanost duljine odlučivanja i napetosti koja se pritom javlja.
2. Utvrđena je pozitivna korelacija svih faceta neuroticizma i sklonosti žaljenju s duljinom odlučivanja te negativna korelacija dviju faceta savjesnosti (samoefikasnost i samodisciplina) te temeljnih samoevaluacija s duljinom odlučivanja. Korištene facete ekstraverzije nisu značajno povezane s duljinom odlučivanja.
3. Pronađena je pozitivna korelacija svih faceta neuroticizma i sklonosti žaljenju s napetošću koja se javlja pri donošenju odluka te negativna korelacija dviju faceta savjesnosti (samoefikasnost i samodisciplina) te temeljnih samoevaluacija s napetošću pri odlučivanju. Korištene facete ekstraverzije nisu značajno povezane s napetošću koja se javlja prilikom donošenja odluka.

4. Regresijskom analizom rezultata na upitnicima sklonosti žaljenju pri odlučivanju, temeljnih samoevaluacija te korištenih faceta neuroticizma i savjesnosti za kriterij odgađanja odluka objašnjeno je 22% varijance odgađanja mjenog Upitnikom duljine odlučivanja o rutinskim odlukama u svakodnevnom životu. Pritom se jedinim značajnim prediktorom pokazala faceta neuroticizma anksioznost. Regresijskom analizom s istim prediktorima objašnjeno je 27% varijance Upitnika napetosti pri odlučivanju, no nijedan od korištenih prediktora nije se pokazao statistički značajnim, odnosno nije imao samostalan doprinos objašnjenju varijance kriterija.

7. REFERENCE

- Anderson, C. J. (2003). The psychology of doing nothing: forms of decision avoidance result from reason and emotion. *Psychological bulletin*, 129(1), 139.
- Bavol'ár, J. i Orosová, O. G. (2015). Decision-making styles and their associations with decision-making competencies and mental health. *Judgment & Decision Making*, 10(1), 115–122.
- Beswick G. i Mann L. (1994). State orientation and procrastination. U: Kuhl K., Beckmann J. (Ur.) *Volition and Personality: Action Versus State Orientation* (str. 391-396), Gottingen: Hogrefe and Huber.
- Costa, P. T., McCrae, R. R. i Dye, D. A. (1991). Facet scales for agreeableness and conscientiousness: A revision of the NEO Personality Inventory. *Personality and Individual Differences*, 12(9), 887-898.
- Di Fabio, A. (2006). Decisional procrastination correlates: personality traits, self-esteem or perception of cognitive failure?. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 6(2), 109-122.
- Di Fabio, A. i Palazzeschi, L. (2012). Incremental variance of the core self-evaluation construct compared to fluid intelligence and personality traits in aspects of decision-making. *Personality and Individual Differences*, 53(3), 196-201.
- Digman, J. (1990). Personality structure: Emergence of the five-factor model, *Annual Review of Psychology*, 41, 417-440.
- Ferrari J. R. i Emmons R. A. (1995). Methods of procrastination and their relation to self-control and self-reinforcement. *Journal of Social Behavior and Personality*, 10, 135-142.
- Ferrari, J. R., Johnson, J. L. i McCown, W. G. (1995). Procrastination research. *Procrastination and Task Avoidance* (str. 21-46). Boston: Springer US
- Frost, R. O. i Shows, D. L. (1993). The nature and measurement of compulsive indecisiveness. *Behaviour Research and Therapy*, 31(7), 683-692.
- Garmezy N. (1983). Stressors and childhood. U: Garmezy N. i Rutter M. (Ur.), *Stress, Coping, and Development in Children* (str. 43-84). Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Gati, I., Landman, S., Davidovitch, S., Asulin-Peretz, L. i Gadassi, R. (2010). From career decision-making styles to career decision-making profiles: A multidimensional approach. *Journal of Vocational Behavior*, 76(2), 277-291.
- Germeijs, V. i De Boeck, P. (2002). A measurement scale for indecisiveness and its relationship to career indecision and other types of indecision. *European Journal of Psychological Assessment*, 18(2), 113-122.

- Harriott J. i Ferrari J. R. (1996). Prevalence of procrastination among samples of adults. *Psychological Reports*, 78, 611-615.
- Holland L. i Holland E. (1977). Vocational indecision: More evidence and speculation. *Journal of Counseling Psychology*, 27, 469-477.
- International Personality Item Pool – IPIP (2001). *A scientific collaboratory for the development of advanced measures of personality traits and other individual differences*. Doi: <http://ipip.ori.org/>
- Janis, I. L. i Mann, L. (1977). *Decision making: A psychological analysis of conflict, choice, and commitment*. New York: The Free Press.
- Jernei ,  ., Gali , Z. i Parma , M. (2007). *Prijevod i adaptacija upitnika International Personality Item Pool – IPIP-300 autora L. R. Goldberga*. Zagreb: Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveu ilište u Zagrebu.
- Judge T. A. i Bono J. E. (2001). Relationship of core self-evaluations traits, self-esteem, generalized self-efficacy, locus of control, and emotional stability with job satisfaction and job performance: A meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 86, 80-92.
- Judge T. A., Bono J. E. i Locke E. A. (2000). Personality and job satisfaction: The mediating role of job characteristics. *Journal of Applied Psychology*, 85, 237-249.
- Judge, T. A., Erez, A., Bono, J. E. i Thoresen, C. J. (2003). The Core Self-Evaluation Scale: Development of a measure. *Personnel Psychology*, 56, 303–331.
- Judge, T. A., Locke, E. A. i Durham, C. C. (1997). The dispositional causes of job satisfaction: A core evaluations approach. *Research in Organizational Behavior*, 19, 151-188.
- Kuhl, J. (1984). Volitional aspects of achievement motivation and learned helplessness: Toward a comprehensive theory of action control. *Progress in experimental personality research*, 13, 99-171.
- Lay C.H. (1986). At last, my research article on procrastination, *Journal of Research in Personality*, 20, 474-495.
- Lovrekovi , T. (2001). *Povezanost odgađanja sa samopoštovanjem, samoefikasnošću i nekim faktorima li nosti*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- McCrae, R. R. i John, O. P. (1992). An introduction to the five-factor model and its applications. *Journal of personality*, 60(2), 175-215.
- Mann, L., Burnett, P., Radford, M. i Ford, S. (1997). The Melbourne Decision Making Questionnaire: An instrument for measuring patterns for coping with decisional conflict. *Journal of Behavioral Decision Making*, 10(1), 1–19.

- Maslić Seršić, D. i Tomas, J. (2014). The role of dispositional employability in determining individual differences in career success. *Društvena Istraživanja*, 23(4), 593-613.
- Mattson, R. E., Franco-Watkins, A. M. i Cunningham, K. (2012). How do I regret thee? Let me count my alternatives: Regret and decision making in intimate relationships. *Psychology*, 3(09), 657-665.
- Milgram, N. A., Mey-Tal, G. i Levison, Y. (1998). Procrastination, generalized or specific, in college students and their parents. *Personality and Individual Differences*, 25, 297-316.
- Milgram, N. A. i Palti, G. (1993). Psychosocial characteristics of resilient children. *Journal of Research in Personality*, 27(3), 207-221.
- Milgram N. A. i Tenne, R. (2000). Personality correlates of decisional and task avoidant procrastination. *European journal of Personality*, 14(2), 141-156.
- Potworowski, G. A. (2010). *Varieties of Indecisive Experience: Explaining the Tendency to Not Make Timely and Stable Decisions*. Doktorski rad. Michigan: The University of Michigan. doi: http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/2027.42/75906/1/potwo_1.pdf.
- Rassin, E. (2007). A psychological theory of indecisiveness. *Netherlands journal of psychology*, 63(1), 1-11.
- Reiter, K. R. (2013). *Gender differences in decision making when faced with multiple options*. Saint John's University, Collegeville, MN. doi:http://digitalcommons.csbsju.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1010&context=psychology_students.
- Salomone, P. R. (1982). Difficult cases in career counseling: II—The indecisive client. *Journal of Counseling & Development*, 60(8), 496-500.
- Schwartz, B., Ward, A., Monterosso, J., Lyubomirsky, S., White, K. i Lehman, D. R. (2002). Maximizing versus satisficing: Happiness is a matter of choice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(5), 1178-1197.
- Spunt, R. P., Rassin, E. i Epstein, L. M. (2009). Aversive and avoidant indecisiveness: Roles for regret proneness, maximization, and BIS/BAS sensitivities. *Personality and Individual Differences*, 47(4), 256-261.
- Tenne R. (1997). *The Relationship Between Four Types of Decision Making, Task Procrastination and Associated Affect, the Ability and the Need to Achieve Cognitive Structure, and Personality Factors*. Neobjavljeni diplomski rad. Tel Aviv: Tel Aviv University.
- Tonković Grabovac, M., Jerneić, Ž. i Galić, Z. (2012). The effects of faking on the construct validity of personality questionnaires: A direct faking measure approach. *Psychological Topics*, 21, 455-472.

- Van Eerde, W. (2003). A meta-analytically derived nomological network of procrastination. *Personality and individual differences*, 35(6), 1401-1418.
- Zeelenberg, M. (1999). Anticipated regret, expected feedback and behavioral decision making. *Journal of behavioral decision making*, 12(2), 93-106.

8. PRILOZI

Prilog A: Upitnik brzine donošenja rutinskih odluka u svakodnevnom životu

Prilog B: Upitnik napetosti pri donošenju rutinskih odluka u svakodnevnom životu

Prilog A: Upitnik brzine donošenja rutinskih odluka u svakodnevnom životu

Upitnik brzine donošenja rutinskih odluka u svakodnevnom životu

Postoje ljudi koji donose odluke o svakodnevnim pitanjima vrlo brzo i drugi kojima je za takve odluke potrebno dulje vrijeme. Isto tako, postoje pitanja o kojima osoba odmah donese odluku, kao i ona za koja ista osoba oklijeva neko vrijeme prije donošenja odluke. Kako Vi donosite takve odluke o svakodnevnim pitanjima?

Slijedi popis pitanja koja sama po sebi nisu vrlo važna. Koliko je Vama potrebno vremena da odlučite o tim pitanjima? Ako neko od pitanja nije relevantno za Vas, molimo Vas da probate odgovoriti kao da je. Molimo Vas da ne preskočite niti jedno pitanje. Za svako pitanje postoje četiri moguća odgovora. Molimo Vas da zaokružite odgovor koji je najtočniji za Vas te da odgovarate što iskrenije i otvorenije.

Ako biste odmah ili vrlo brzo donijeli odluku za određeno pitanje, zaokružite broj 1.

Ako biste nešto sporije donijeli odluku za određeno pitanje, zaokružite broj 2.

Ako biste prilično sporije donijeli odluku za određeno pitanje, zaokružite broj 3.

Ako biste nakon duljeg vremena donijeli odluku za određeno pitanje, zaokružite broj 4.

1	2	3	4
Odmah ili vrlo brzo	Nešto sporije	Prilično sporije	Nakon duljeg vremena

Koliko brzo odlučite:

	Odmah ili vrlo brzo	Nešto sporije	Prilično sporije	Nakon duljeg vremena
1. Hoćete li ili ne izaći van i zabaviti se?	1	2	3	4
2. Koji ćete odjevni predmet/cipele kupiti?	1	2	3	4
3. U koji restoran ćete ići?	1	2	3	4
4. Gdje ćete provesti godišnji odmor?	1	2	3	4
5. Što ćete odjenuti ujutro?	1	2	3	4
6. Koji film ćete gledati?	1	2	3	4
7. Hoćete li ići na plažu?	1	2	3	4
8. Hoćete li ostaviti napojnicu konobaru ako je usluga bila loša?	1	2	3	4
9. Hoćete li proslaviti neki veseli događaj u skupom restoranu?	1	2	3	4
10. Što odabrati s menija u restoranu?	1	2	3	4
11. Hoćete li kupiti novi uređaj (npr. TV)?	1	2	3	4
12. Hoćete li raditi prekovremeno noću, praznicima ili vikendom?	1	2	3	4
13. Kojom cestom ćete ići do odredišta na kojem dosad niste bili?	1	2	3	4
14. Koji rođendanski poklon kupiti prijatelju?	1	2	3	4
15. Hoćete li kupiti skupu knjigu o kojoj svi pričaju?	1	2	3	4

Prilog B: Upitnik napetosti pri donošenju rutinskih odluka u svakodnevnom životu

Upitnik napetosti pri donošenju rutinskih odluka u svakodnevnom životu

Zanima nas kako se osjećate kad donosite odluke. Neki ljudi osjećaju se ugodno i potpuno su opušteni dok odlučuju o nečemu. Drugi ljudi se osjećaju napeto i uznemireno kad donose odluke. Oklijevaju, razmišljaju se, boje se da će pogriješiti i sl. Kako se Vi osjećate?

Slijedi niz istih svakodnevnih pitanja kao i na prethodnoj strani. Molimo Vas da odgovorite na svako pitanje koristeći sljedeću skalu:

Ako se osjećate ugodno i opušteno pri donošenju odluke, zaokružite broj 1.

Ako osjećate neku napetost, ali niste zapravo uznemireni pri donošenju odluke, zaokružite broj 2.

Ako se osjećate napeto i nelagodno pri donošenju odluke, zaokružite broj 3.

Ako se osjećate izrazito napeto i nelagodno pri donošenju odluke, zaokružite broj 4.

1	2	3	4
Ugodno i potpuno opušteno	Donekle napeto, ali ne i uznemireno	Napeto i nelagodno	Izrazito napeto i nelagodno

Kako se osjećate kada odlučujete:

	Ugodno i potpuno opušteno	Donekle napeto, ali ne i uznemireno	Napeto i nelagodno	Izrazito napeto i nelagodno
1. Hoćete li ili ne izaći van i zabaviti se?	1	2	3	4
2. Koji ćete odjevni predmet/cipele kupiti?	1	2	3	4
3. U koji restoran ćete ići?	1	2	3	4
4. Gdje ćete provesti godišnji odmor?	1	2	3	4
5. Što ćete odjenuti ujutro?	1	2	3	4
6. Koji film ćete gledati?	1	2	3	4
7. Hoćete li ići na plažu?	1	2	3	4
8. Hoćete li ostaviti napojnicu konobaru ako je usluga bila loša?	1	2	3	4
9. Hoćete li proslaviti neki veseli događaj u skupom restoranu?	1	2	3	4
10. Što odabrati s menija u restoranu?	1	2	3	4
11. Hoćete li kupiti novi uređaj (npr. TV)?	1	2	3	4
12. Hoćete li raditi prekovremeno noću, praznicima ili vikendom?	1	2	3	4
13. Kojom cestom ćete ići do odredišta na kojem dosad niste bili?	1	2	3	4
14. Koji rođendanski poklon kupiti prijatelju?	1	2	3	4
15. Hoćete li kupiti skupu knjigu o kojoj svi pričaju?	1	2	3	4